

Ken je koe en voorkom ongevallen

Werken met koeien en stieren kan risicovol zijn, veel boeren en boerinnen hebben wel eens een kopstoot of trap gekregen. Veel van deze ongevallen zijn te voorkomen door goed te begrijpen hoe een koe of een stier zich gedraagt en door rust in de kudde te houden.

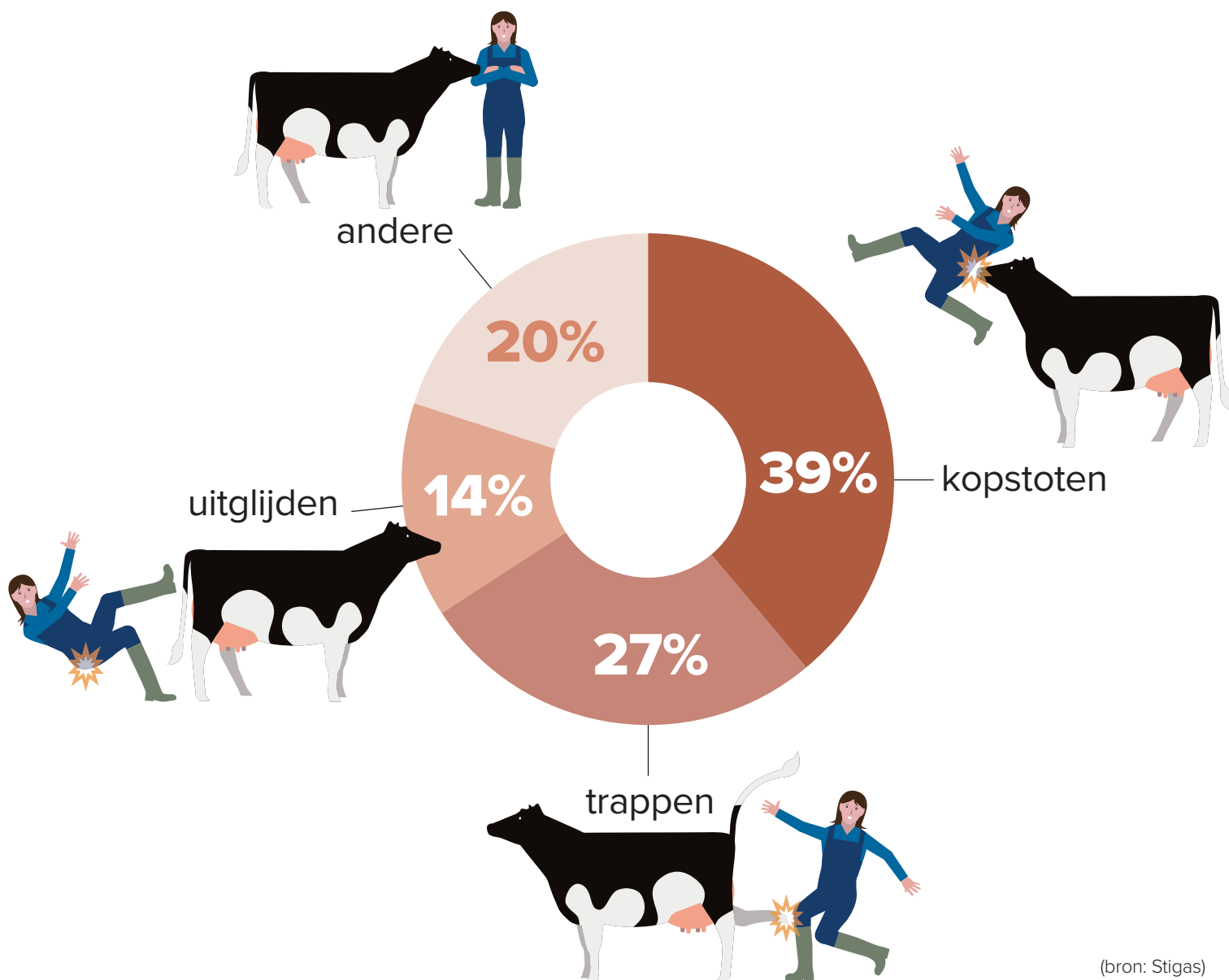
TEKST GRIETJE DE VRIES

Helaas heeft iedereen wel eens een nieuwsbericht voorbij zien komen als 'Boer zwaargewond na aanval stier'. Of we kennen dergelijke verhalen uit eerste hand. Vraag aan een groep boeren en boerinnen wie er wel eens te maken heeft gehad met een gevaarlijke situatie met een beest en je krijgt te horen dat je beter kunt vragen wie er geen ervaring mee heeft. Uit statistieken van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) blijkt dan ook dat in Nederland ongevallen relatief vaak voorkomen op agrarische bedrijven vergele-

ken met andere economische sectoren. Zo heeft 4,5 procent van de agrarische werknemers in Nederland in 2019 te maken gehad met een ongeval, terwijl het Nederlands gemiddelde op 3,3 procent lag. In Vlaanderen lag het landelijk gemiddelde volgens het Federaal Agentschap voor Beroepsrisico's (Fedris) op 4,1 procent en bij de agrarische werknemers op 2,3 procent. Het is goed om hierbij te beseffen dat dit gaat om bedrijven met werknemers. Dat betekent dat ongevallen die plaatsvonden op bedrijven zonder werknemers, maar waarbij de

Soorten ongevallen met koeien

(bron: Stigas)

boer, boerin of gezinsleden betrokken waren, hier niet bij zijn gerekend.

Topje van de ijsberg

In Nederland is Stigas, een stichting die ondernemers en werknemers helpt om gezond, veilig en duurzaam te werken, actief bezig met het noteren en voorkomen van ongevallen binnen de agrarische sector. 'Wat vanuit statistieken bekend is over ongevallen bij agrarische ondernemers is het topje van de ijsberg. Veel ongevallen blijven onbekend, omdat deze niet verplicht geregistreerd hoeven te worden. We willen dit wel stimuleren, bedrijven kunnen ernstige maar ook minder ernstige ongevallen handig bijhouden in de risico-inventarisatie en -evaluatie', vertelt Tanja de Jong, gezondheidsonderzoeker bij Stigas.

Wat Stigas wel bijhoudt, is het aantal dodelijke ongevallen. De afgelopen acht jaar waren er in totaal 99 dode-

lijke ongevallen in de agrarische sector in Nederland, waarvan er 26 plaatsvonden op melkveebedrijven. In 2020 waren er in Nederland 8 dodelijke ongevallen in de land- en tuinbouwsector. Volgens Prevent Agri ging het in Vlaanderen vorig jaar om 12 dodelijke ongevallen met 13 slachtoffers. 'Het merendeel van de ongevallen werd veroorzaakt door machines, maar ook ongevallen met stieren en koeien hebben wel eens een dodelijke afloop. De afgelopen tien jaar waren er 11 dodelijke ongevallen met koeien en stieren, waarvan 3 met een koe en 8 met een stier', aldus De Jong. 'Gemiddeld is er dus één keer per jaar een dodelijk ongeval met een koe of stier.' In 2020 registreerde Fedris 343 ongevallen op landbouwbedrijven, waarvan 23 met dieren. Hoeveel daarvan met koeien of stieren te maken hadden, is niet bekend. Gelukkig hebben lang niet alle ongevallen een dodelijke afloop. Ook die ongevallen heeft Stigas in beeld proberen te brengen, in het bijzonder de ongevallen die veroor-

zaakt werden door vee. In 2019 nam de stichting een enquête af, waarin 109 melk- en rundveehouders vertelden over hun ervaringen met ongevallen. De helft hiervan gaf aan in de afgelopen vijf jaar één of meer incidenten te hebben meegemaakt op het bedrijf, met of zonder letsel. In 34 procent van de gevallen ging het om een koe, bij 29 procent ging het om een stier.

‘In één op de vijf van de gevallen ging het om een ongeval met letsel, zoals kneuzingen en fracturen, maar ook hersenletsel komt voor. Dit letsel ging vaak gepaard met verzuim of arbeidsongeschiktheid. Twintig procent van de ongevallen loopt dus af met letsel en dat is best een aanzienlijk percentage’, vindt de onderzoeker van Stigas. De ernstigste incidenten vonden voornamelijk plaats in de ligboxenstal of melkstal en werden meestal veroorzaakt door kopstoten, trappen en uitglijden.

Vluchtgedrag in de stal

Een van de meestgenoemde oorzaken van ongevallen met dieren is onverwacht gedrag van de koe of stier. Volgens Ronald Rongen van het trainingsbedrijf Low Stress Stockmanship Europe kunnen veel ongevallen voorkomen worden door het gedrag van de koe beter te begrijpen. ‘Vaak is er een achterliggende reden voor koeien om gedrag te vertonen dat wij inschatten als agressief. Soms is er een medische reden, maar het kan ook zijn dat een koe laag in rang is en moet vluchten voor andere koeien of zich daarom verdedigt.’ Koeien zijn van nature kuddedieren en die vertonen

vluchtgedrag als ze zich bedreigd voelen. Dat vluchtgedrag kun je niet veranderen, maar je kunt er wel rekening mee houden. ‘We kennen allemaal wel de beelden van wolven of leeuwen die een kudde runderen aanvallen. Wat ze dan proberen, is om één dier van de kudde te separeren. Dat is dan ook iets waar koeien niet van houden: bij de groep weggehaald worden’, vertelt Rongen. Hij geeft daarbij aan dat separeren altijd een stressvol moment is voor een koe. ‘Ik kom wel eens op bedrijven die moeite hebben om een koe in de klauwbehandelbox te krijgen, maar vanuit de koe bekeken is dat niet gek. Ze heeft al last van een poot en wordt dan in haar eentje van de groep afgezonderd. Dan komt dat vluchtgedrag naar boven, de koe ziet de mens op dat moment als jager. Het gaat al een stuk beter als de behandelbox dicht bij de kudde is en de koe de kudde kan zien, of wanneer je de koe niet alleen naar de box jaagt.’

Ook wanneer je door de kudde loopt, is het volgens de gedragsdeskundige verstandig om je bewust te zijn van natuurlijk gedrag van de koe. ‘Als een koe rustig loopt, gaat ze 2,9 kilometer per uur. Wij mensen lopen ongeveer 4,5 kilometer per uur als we het rustig aan doen. In die zin ervaart de koe dat een mens altijd te snel loopt, wat de koe onrustig maakt, terwijl de mens vindt dat de koe traag is.’

Rongen noemt nog een aantal voorbeelden van natuurlijk gedrag waar je rekening mee moet houden. Zo willen koeien niet van licht naar donker lopen en kun je ze het beste van linksachter benaderen. En als je door het

hek de stal in stapt, waardoor je je hoofd naar beneden laat zakken, kan een koe dit zien als een aanval. Zonder dat je het doorhebt, kun je dus al een koe uitlokken tot gevaarlijk gedrag. 'Alles staat of valt met weten hoe een koe functioneert en hoe ze de wereld ervaart. Ik zeg dan ook altijd: als je met koeien iets snel wilt doen, doe het dan langzaam. En eigenlijk weet iedereen uit eigen ervaring al dat dat zo is', aldus Rongen.

Oefenen met kalfjes

Uit de enquête van Stigas blijkt dat het bij veel ongevallen gaat om dieren in een specifieke conditie. Zo zijn ze tochtig, gestrest of hebben ze net afgekalfd. 'Het komt veel voor dat dieren die voor het eerst hebben afgekalfd, ook voor het eerst in aanraking komen met de melkstal of melkrobot, vaak met veel druk van de veehouder. Op zo'n moment is de koe hormonaal in de war en daar komt dan extra stress bij', vertelt Ronald Rongen. 'Dat leidt tot risicovolle situaties die heel goed zijn te voorkomen door het jongvee al op een rustige manier kennis te laten maken met mensen en de omgeving.'

Dat hoeft volgens Rongen niet veel tijd te kosten, hooguit een kwartiertje per week, waarin je oefent met het opdrijven van een groepje kalfjes of jongvee. 'Probeer ze voor je uit te drijven en bijvoorbeeld één naar links te laten gaan. Beloon dat dier vervolgens met rust, zodat ze weet dat het vertrouwd is in jouw omgeving en ze niet op de vlucht hoeft. Als je hier werk van maakt, heb je later veel minder problemen met vee.'

Uit de trainingen die Rongen geeft, merkt hij dat dit niet alleen handig is voor als de dieren ouder zijn, maar dat de meeste veehouders het uiteindelijk ook erg leuk vinden om zo met het jongvee bezig te zijn. 'Respectvol vee krijgen is uitermate belangrijk, zeker als je iets van een koe wilt. Drijf daarom vee van achteren en ga ze niet lokken. Door lokken verplaatsen ze zich niet omdat ze dat voor jou doen, maar omdat ze naar de emmer met brok willen. Hetzelfde bij weiden naar een nieuw perceel. De koeien die meteen beginnen te grazen, zijn de dieren die respect voor je hebben, de rennende koeien doen alles voor het gras. Als je dan in de weg staat, is dat vragen om ongelukken.'

Gewenst gedrag van het koppel is gedeeltelijk te bereiken door de koe goed op te voeren, maar gevaarlijk ge-

drag kan ook veroorzaakt worden door omgevingsfactoren. De ernstigste incidenten vinden plaats in de stal. 'Het wordt gevaarlijk in een stal als er veel dieren in staan die niet de ruimte hebben om rangordeconflicten uit de weg te gaan. Daardoor worden koeien lager in rang angstig', geeft Rongen aan en juist die angstige koeien kunnen gevaarlijk gedrag vertonen. Een tip van Rongen is dan ook om zodanig ruimte te creëren dat koeien elkaar makkelijk uit de weg kunnen gaan, voor zover dat mogelijk is. Niet elke stal heeft die mogelijkheden, maar volgens hem kan het verplaatsen van een waterbak of koeborstel vaak al veel schelen.

Nonchalance is grootste valkuil

Ook Tanja de Jong van Stigas noemt het verbeteren van de stalinrichting een van de mogelijkheden om ongevallen te voorkomen. 'Je kunt het omgaan met dieren trainen, waardoor ze minder stress ervaren, maar het blijft interactie tussen mens en dier, die allebei altijd wisselend zijn in hun gemoedstoestand. Vaak is het daarom ook verstandig om dingen aan te pakken waar meer grip op is, zoals de stalinrichting slimmer indelen. En houd ook altijd een goede vluchtroute in het achterhoofd, mocht je toch eens minder alert zijn in de stal en in een gevaarlijke situatie terecht komen met een koe', geeft De Jong aan.

De Stigas-onderzoeker waarschuwt verder voor bedrijfsblindheid en routine. Het is volgens haar slim om een risico-inventarisatie uit te voeren op het bedrijf, want als doorgewinterde boer zie je niet altijd of ergens zwakke plekken zijn ontstaan. Volgens een Duits onderzoek van Sozialversicherung für Landwirtschaft, Forsten und Gartenbau naar ongevallen met dieren zijn het ook juist die doorgewinterde boeren die vaak te maken hebben met dergelijke ongevallen. In 40 procent van de gevallen, van in totaal ongeveer 17.500 ongevallen in 2018 in Duitsland, ging het om boeren in de leeftijdscategorie 50 tot 65 jaar. Ook volgens PreventAgri Vlaanderen zijn de meeste slachtoffers boeren van boven de 50.

Rongen ziet eenzelfde trend als het gaat om het omgaan met koeien. 'Het lijkt erop dat oudere veehouders vaker denken: "Het is me nog niet overkomen, dus dat zal nu ook wel niet." Maar juist nonchalance is een groot risico, je onderschat dan echt de brute kracht van zo'n beest.' Blijf dus altijd oplettend als je werkt met vee. |

Pas op: hier waakt de stier

Met stieren is het altijd oppassen geblagen. Ook al vallen ze volgens Ronald Rongen van Low Stress Stockmanship Europe nooit helemaal uit het niets aan. 'Voordat de stier de kop omlaag doet of met zijn poten begint te krabben, zijn er al een aantal andere, vaak subtiele, signalen gepasseerd. Zo gedraagt hij zich meer gespannen en heeft hij bijvoorbeeld zijn staart strak tussen de achterpoten', vertelt Rongen. Als de stier het eenmaal op je gemunt heeft, maak je volgens hem geen schijn van kans. Dit is de reden dat Stigas adviseert om nooit bij een stier in het hok te komen. Zelfs al staat hij aan de kop vast, want

dan is er de mogelijkheid om tussen de stier en het hek bekneld te raken. Maar als het niet anders kan, is het volgens Rongen goed om te begrijpen dat je niet zomaar wegloopt bij een aanval van een stier. 'Vaak nemen boeren een hooivork of een stok mee naar binnen om zich te kunnen verdedigen, maar dat is schijnveiligheid. De stier heeft een schedeldikte van een aantal centimeters, die geeft niet om een tik met een stok. Zorg er daarnaast voor dat er altijd een tweede persoon in de buurt is. En als de stier een slechte dag heeft, stel dan je behandelingen of werkzaamheden uit. Voor je eigen veiligheid.'

